

РОЗВИТОК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО АПК

УДК 338. 436 (009. 12)

Добрунік Т.П.

Економічну міць держави створюють конкурентноспроможні підприємства, фірми, фінансові й інші структури.

В теперішній час, коли ринок одержує визнання в якості загальнолюдської цінності, сила і міць будь-якої держави залежать не тільки від його військової потуги, але й від рівня і якості життя, ефективності виробництва, спроможності конструктивно вирішувати виникаючі проблеми, у тому числі соціальні, у режимі суспільного діалогу.

Історичний досвід показує, що у світі немає жодної країни, яка була б конкурентноспроможна у всьому і при цьому мала б гарантовані на всі часи конкурентні переваги перед іншими. Немає також жодної фірми, яка змогла б досягти та утримати конкурентні переваги інакше, ніж тривалою і цілеспрямованою роботою. Більшість дослідників переконані, що країна не може досягти значних успіхів у всіх галузях. Важливо, щоб втрата конкурентної переваги в якій-небудь галузі повинна компенсуватися завоюванням передових позицій в інших галузях.

М. Портер розрізняє види конкуренції в залежності від рівня економічної зрілості суспільства. У початковій стадії умови конкуренції диктують природні ресурси, чисто вартісні чинники і т.п., далі на перше місце ставляться інвестиційні чинники, в економічно розвинутому суспільстві рушійну силу конкуренції створює стимул до нововведень. Остання стадія економічної зрілості суспільства - стадія багатства і процвітання, як правило, неминуче пов'язана з «проїданням» накопичених багатств, застоєм виробництва, превалюванням спекулятивних методів ведіння господарства.

По М. Портеру, розвиток - це не шлях використання переваг, а шлях боротьби з несприятливими умовами. Національні несприятливі умови, при економічно грамотному підході до них, породжують енергію для інновацій і змін. Тиск і виклик, а не «спокійне життя» привели фірми і країни до процвітання. Він критикує благодійні для великих соціальних груп військові замовлення, тому що, допомагаючи просуватися й удосконалюватися одним, вони можуть обрідати на прозябання інших. Якщо замість пошуку засобів

підвищення конкурентоспроможності, фірми звертаються до державної «кормушки» для одержання субсидій різноманітного роду протекцій, то це свого роду наркотики, які приносять шкоду організму економіки і від яких, після одноразового прийняття, важко відмовитись. Вимогливий і відповідальний попит - один з основних стимулів досягнення гарантування конкурентної переваги.

Віддаючи беззастережну перевагу приватної власності серед різноманітних форм власності, М. Портер звертає увагу і на її недоліки, які приводять до розпиленості ресурсів, дублюванню зусиль, різноманітної нечесної конкуренції, корупції та ін.

Звідси звичайно те значення, яке має державне регулювання ринкових процесів, особливо конкурентного середовища. Не можна не погодитися з висновком М. Портера, що уряд тоді на своєму місці, коли не віддає свої права й обов'язки на відкуп окремим групам і кланам, як у виробничій, так і фінансово-кредитній, торговій і інших сферах, коли не робиться заручником цих груп і кланів. Це особливо актуально для всіх країн СНД, у тому числі і України.

Для вивчення перспектив розвитку конкурентоспроможності національної Української економіки й окремих її галузей подає великий інтерес аналіз М. Портера різноманітних стадій розвитку конкурентоспроможності економіки, основних сил, що забезпечують її ріст або застій.

На першій стадії розвитку конкуренції на основі чинників виробництва практично всі національні галузі, що успішно діють на світовому ринку, досягають своїх переваг майже винятково завдяки основним чинникам виробництва: природним ресурсам, сприятливим умовам для вирощування врожаїв різноманітних сільськогосподарських культур або надлишкової і дешевої робочої силі. Звичайно, що виробничі чинники як єдиний ресурс конкурентоспроможності різко звужують коло галузей, спроможних витримувати умови конкуренції.

На першій стадії конкуренція між фірмами усередині країни ведеться винятково на основі зниження цін на продукцію в галузях, де потрібна нескладна або недорога і доступна технологія. При цьому часто використовуються техніка і технологія, створені в інших країнах. У деяких галузях це досягається за допомогою копіювання закордонних зразків, але частіше шляхом закупівлі засобів виробництва за кордоном.

Економіка на цій стадії дуже чутлива до світових економічних криз і зміни валютних курсів, що призводять до коливань попиту і відносних цін.

По суті, жодна країна не минала даної стадії розвитку економіки. Вона характерна майже для всіх країн, що розвиваються, а також країн із високим рівнем добробуту, що володіють значними природними багатствами, таких як Канада й Австралія. Деякі країни переборюють стадію чинників виробництва. До таких країн ставляться Корея (до 1985 р. досягла стадії інвестицій), Італія, Японія, Данія, Швеція (стадії нововведень або інновацій), Німеччина, США, Швейцарія (на переході від стадії інновації до стадії багатства), Великобританія, що знаходиться на стадії багатства.

Звичайно, оцінки, на підставі яких визначалися позиції кожної країни, розглядаються тільки як орієнтовані, і відображають характер зрушень у засобах забезпечення конкурентних переваг національних компаній і дію сил, які стимулюють підвищення рівня економіки.

Українська економіка на шляхах до ринку робить лише перші кроки. Тому узагальнення світового досвіду, проведені М. Портером про стадії розвитку конкурентоспроможності національної економіки, подає величезний інтерес. Зрозуміло, що Україна знаходиться серед держав, що знаходяться на стадії розвитку конкурентоспроможності на основі факторів виробництва, причому займає серед цих держав не перше місце.

Заслужує особливої уваги положення про те, що приватизація, як показує світовий досвід, не призведе до успіху без активного суперництва на внутрішньому ринку. Як отут не пригадати про безкінечний поділ і перерозподіл сфер впливу між олігархами? Обґрунтував важливу роль іноземних капіталовкладень, М. Портер не менш обґрунтовано пише, що автоматично вони аж ніяк не вирішують проблем забезпечення національної конкурентоспроможності. Робота з фірмами своєї країни гарантує більш стійку перевагу, чим опора тільки на іноземних постачальників.

Положення економіки України на стадії конкурентоспроможності на основі чинників виробництва характеризується такими основними ознаками. Це наявність величезних, по світовим уявленням, масивів чорноземів, високою природною родючістю, висококваліфікованої робочої сили, але з українським низьким рівнем її оплати, тобто дуже слабкою мотивацією праці. Потрібно відзначити застарілість і руйнацію основних фондів, гостру недостачу оборотних фондів, аж до повної їхньої відсутності на окремих підприємствах. У цілому ринок капіталів знаходиться в зародковому стані. Щодо притягнення іноземних інвестицій Україна знаходиться на одному з останніх місць не тільки в Європі, але і в світі.

Причин цьому багато, але головна полягає в недосконалості проведення фінансово-кредитної, податкової, інвестиційної політики.

Ці умови, природно, висувають на перше місце серед конкурентних галузей агропромисловий комплекс, а точніше його сфери: сільське господарство, де використовується сторіччями накопичена родючість чорноземів, а також харчову промисловість і торгівлю продуктами харчування.

Конкурентоздатність товарів і послуг визначається кон'юнктурою ринку, тобто загальним станом ринку, одним із головних ознак якого є платоспроможний попит і пропозиція на товари, послуги й інші цінності; динаміка цін, курс цінних паперів, процентні ставки й ін.

Кон'юнктура ринку створюється в результаті взаємодії різноманітних природних, економічних, соціальних, політичних, екологічних умов. Таким чином, на кон'юнктуру ринку впливає велике число чинників, дія яких відбувається як в однім, так і в протилежних напрямках. Зміна кон'юнктури ринку - складний і багатогранний процес, що утрудняє його аналіз і прогнозування.

З визначеною умовністю розрізняють сприятливу, мляву і стійку кон'юнктуру.

Стійкий попит на ринкові товари, послуги, перевищення попиту над пропозицією, підвищення цін на престижні товари дозволяють характеризувати кон'юнктуру ринку як сприятливу. При стабільному рівні угод купівлі-продажу, близькими до рівноваги цінами, ситуація на ринку оцінюється як стійка. І млява кон'юнктура відрізняється низьким рівнем платоспроможного попиту, малою кількістю угод, тенденцією до зниження цін (з урахуванням інфляції) на деякі види товарів і послуг, зменшенням загальної трудової активності.

Сучасну кон'юнктуру ринку харчових продуктів можна охарактеризувати таким чином. Ринки зерна і продуктів його переробки (мука, хліб, більшість видів круп), а також соняшнику, картоплі можна віднести до сприятливих, іноді стійких. Хоча і тут спостерігаються сезонні коливання кон'юнктури, вплив інфляційних процесів на рівень цін.

Ринок продукції тваринництва відрізняється низьким рівнем платоспроможного попиту і порівняно з потребами населення – незначною кількістю угод, що дає підстави віднести його до ринків із в'ялою кон'юнктурою.

Кон'юнктуру ринків інших видів продукції можна віднести до стабільних, хоча і вони схильні коливанням у залежності від кліматичних умов року, коливанням, що відбивають сезонні особливості змін попиту і пропозиції.

Дуже сильний вплив на кон'юнктуру ринків окремих харчових продуктів робить рівень інфляції, курс гривні стосовно твердих валют, в основному до долара США. Так фінансова криза 1998 - 1999 р. незважаючи на всі зусилля Верховної Ради й Уряду утримати ціни і стабілізувати ринок, призвів до росту попиту на щодо дешеві, але низькоспоживні харчові продукти і зниження попиту на більш дорогі повноцінні продукти, особливо тваринництва.

В умовах вільного підприємництва, конкуренція здійснюється в різних формах і з застосуванням самих різноманітних засобів усунення суперника: чиста або досконала конкуренція, ефективна (реальна конкуренція), у т.ч. і недобросовісна. Існування конкуренції в умовах ринку сприяє взаємної координації індивідуальних дій суб'єктів (підприємств, компаній, асоціацій і т.д.), без централізованого втручання в їхню діяльність із боку держави. Держава, за допомогою створення законодавчих актів виконує лише роль регулятора економічних процесів із метою недопущення несумлінної конкуренції і її придушення окремими суб'єктами ринку.

Досвід останніх років переходу до ринкової економіки в Україні та й в інших країнах СНД переконливо свідчить про необхідність ефективного регулювання цього процесу. Державне регулювання ринку в сільському господарстві здійснюється в переважній більшості країн світу. Бюджет підтримки Міністерства сільського господарства США перевищує чистий прибуток всіх американських фермерів; дві третини бюджету аграрної Комісії Європейської Спільноти спрямовані на підтримку виробників аграрної продукції.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Конкуренція є одним з обов'язкових елементів ринкових відношень, економічним важелем ефективного розвитку держави. Проте дослідники ще не прийшли до єдиної думки сутності конкуренції і конкурентоспроможності. Найбільше повну характеристику дає М. Портер, який погоджує види конкуренції з рівнем економічної зрілості суспільства. Він відзначає, що конкуренція не застигле явище, а динамічний процес, що зароджується, дозріває, а потім досягає свого спаду.

Для України, що робить перші кроки на шляху ринкових перетворень, украй важливо враховувати позитивні і негативні моменти розвитку конкуренції і конкурентоспроможності розвинутих держав світу.

РЕФЕРАТ

РОЗВИТОК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО АПК

УДК 338. 436 (009. 12)

Добрунік Т.П.

Розглянуто види конкуренції і стадії розвитку конкурентоспроможності в залежності від рівня економічної зрілості суспільства, позитивний і негативний досвід розвитку конкурентоспроможності України та інших держав світу.

Дано характеристику кон'юнктури ринку основних харчових продуктів.

DEVELOPMENT OF COMPETITIVENESS: WORLD EXPERIENCE AND WAYS OF IMPROVEMENT OF THE UKRAINIAN AIC

UDK 338. 436 (009. 12)

Dobrunik T.

The kinds of a competition and stage of development of competitiveness are considered depending on a level of economic maturity of a society, positive and negative experience of development of competitiveness of Ukraine and other states of the world.

The characteristic status of the market of the basic foodstuff is given.